

"ABDÜLHAMİD BASIN REJİMİ"DEYİMİ ÜZERİNETDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 2E.2633Orhan KOLOĞLU

Tarihçiliğimizde 'kalıplaştırılmış yargıları tartışmasız tekrarlama' yönteminin en çok uygulandığı alanların başında gelenlerden biri, Sultan II., Abdülhamid ile basının ilişkileridir. Eğitim, Dış Politika, Panislâm, Masonluk gibi konularla olan ilişkileri yeniden değerlendirmelere tabi tutulduğu halde basınla olanı, bir iki deneme dışında, kapsamlı bilimsel bir araştırmaya konu olmamıştır.

Biliyoruz ki, Abdülhamid'e karşı cephe almış kurumlar içinde doruğa erişen basındır. Bu, muhalefetini açıktan gösteremeyen bir çok çevrenin de, basının arkasına saklanarak saldırılarda bulunmayı tercih etmesinden ileri gelmiştir. İktidarı sırasında bütün yabancı ve sürgün, sonrasında ise eskiyi anarak bütün yerli yarıncılar, basınla ilişkilerini tema olarak kullanarak onu yermekte yarış etmişlerdir. "Abdülhamid sansürü, yasaklamaları, rejimi" deyimleri, hafiye, jurnal ve benzeri deyimlerle birlikte kalıp şeklinde tarihçinin lügatına yerleşmiştir. Bunlarla, baskıcı, saçma, her şeyde muzır ve hain arayan uygulamanın çarpıklığı, Sultanın rejimiyle özdeş-

leştirilmeye çalışılmıştır.

Bu kalıpların iddiaları, dayandıkları kaynaklara gidilerek incelendiğinde, gerçekleri her zaman tam yansıtmadıkları görülmüyor. Abartmalar, yakıştırmalar, hattâ uydurmalar nadir değildir. Beyrut basını üzerinde bir yabancının yaptığı araştırma⁽¹⁾ ile kendi çalışmalarım⁽²⁾ bana, eskiden konmuş kalıpların tek tek ispat edilmedikçe aynen kabulünün büyük yanlışlıklar doğurabileceğini gösterdi. Bahsettiğim iki çalışmanın düzelttiği kalıplardan bazı örnekler vererek, ne derece çarpık bir 'Abdülhamid Dönemi Basın Rejimi' imajı oluşturulduğunu göstermeğe çalışacağım:

- Murad ismi yasaklanmamıştır, kullanıldığına dair örnekler vardır.
- Islahat, vatan, Türk, ittihad, cünun kelimelerine kullanılmıştır.
- 1881-82 Mısır olaylarına basında yer verilmiştir.
- Halk edebiyatının yasaklandığının esli yoktur.
- Kadınlara yazı yazmak yasaklanmamıştır.
- Kral, kraliçe, melik kelimeleri kullanılmıştır.
- Parlamento, seçim, milletvekili kelimelerine bol bol rastlanmaktadır.

Buna karşılık, yabancı hükümdarların suikast sonucu ölümünün emirle 'normal ölüme' çevrildiği konusunda pek çok örnek var. Çarpık uygulamalar daha pek çok örnek verebiliriz. Ancak burada amacım, ciltler tutabilecek bir araştırmanın içine dalmak değil. Belgelere dayanarak, II. Abdülhamid'in kendisinden doğmuş uygulamaları ve bunun kendi dönemi basın rejimini şekillendirmesindeki rolünü ortaya koymaya çalışacağım. Bu bildiride malzeme olarak yalnız Yıldız evrakından yararlanıyorum. Konu o kadar geniş ki, iki yıldır Başbakanlık Arşivi'nde sürdürdüğüm çalışmanın sona ermesi daha uzun zaman istiyor. Ancak bu güne kadar ulaşabildiğim belgeler içinde 'irade-i seniye'ye bağlanmış olanların sentezi 'bütün bir rejimin çarpıklıklarının sadece Abdülhamid'e çıkarılması' konusundaki kuşkulara bir cevap getirmeye yeterli bulunuyor.

Sunuşumda, sadaret kanalıyla nazaret ve vilâyetlerden başkitabet'e ulaşan maruzatların konulara göre sınıflandırılması yolu izlenmiştir.

SÜRGÜNDEKİLER : Yurt dışına kaçan ve orada 'muzır' yayında bulunan Jöntürkler ve benzeri kadrolara ait bütün bilgiler Yıldız'a gelmektedir. Bu konudaki yazışmalar (Ali Şefkati, Mizancı Murad, Luis Sabuncu, Tunuslu Bayram, vb..) ciltler dolduracak kadar çoktur. Bunlarla Sultan bizzat ilgilenmektedir. Nitekim afları üzerine 'avdet etmiş olanların mesleklerince hidematı münasibede istihdamları' konusu padişahın emri üzerine Encümeni Mahsusa-i Vükela'da görüşülmüş, bir mazbata hazırlanmış ve ertesi gün irade-i seniye çıkmıştır. (3)

MEMUR VE BENDEGÂN : Devlet memurlarına görevlerinden dolayı eleştiride bulunulması nizamname ile esasen yasaktır. Hiçbir yolsuzluğun üzerine gidilemeyeceği anlamını taşıyan bu yasaklamaya rağmen bazı yayınların bilerek ya da bilmeyerek bu konulara dokunması üzerine uyarı yine sultandan gelmektedir: (4)

"Evrakı havadisın bir müddettenberi devam eden neşriyatı nâ-layıklarının (...) emrinde mukaddemen şerefsadır olan irade-i seniye-i cenabı mülûkâneleri mucibi âlisince matbuat idare-i behiyesi vasıtasıyla eshabı imtiyaza tenbihatı lâzime icra kılınmış-
 di. Memurini Devleti Âliye'nin tahkir ve tezyifi yolundaki neşriyatı mütevaliyenin men'i zımında tedabiri muktaziyeden bir an hâli kalınmaması hakkındaki emrû ferman hazreti padişahiye tebligat mabeyini hümayun başkitabet celilesinden gönderilüb havale ve takdim buyurulan tezkere-i hususîye (gereğince..) o misillî neşriyatı gayri merziyeden ictinab edilmesi bilcümle gazeteler sahiplerine tenbihatı icra kılındığı gibi buna tevfikeyen hareket edilmesini temin zımında endeliceb matbaalara dahi (...) takyidatı lâzime ifa edileceği (bildirilmiş olmakla..)"

'Agrazı zatiye' üzerine yayınların önlenmesini (sansür ile) zaman zaman hatırlatan sarayın, bundan özellikle Yıldız kadrosunu korumak istediği anlaşılıyor. Behram Ağa, Şeyh Ebülhuda ve İkinci Mabeyinci Osman Bey arasında ihtilaf bulunduğu hakkında The Times gazetesinde çıkan haberin kaynağının araştırılması emrediliyor. Zaptıye Nazını Hafız Paşaya verilen nişandan dolayı 'edepsizce' bir makale neşrederek 'Sarayı Hümayun erkânı hakkında bedhahane neşriyat-
 ta bulunduğu için' Moniteur de Commerce gazetesi de kapatılıyordu. (7)

KUŞKU DUYULANLAR : Padişah şahsen endişelendirilen konuların yazılmasının men'i, ya da tahkiki için emirler bizzat kendisinden çıkıyor. Mithat Paşa'nın Girid'den Beyrut'a giderken İs-

tanbul'a uğrayacağı hakkındaki gazete haberleri üzerine 'böyle sıh-
hati olmayan mevzuları yazmaktan bigayet tevakki edilmesi' hakkında
irade-i seniye Matbuat Müdürlüğüne tebliğ edilmiştir. (8)

'Tersane-i Amire'deki zırhlı sefaini harbiyenin
denize çıkmaları için emir verilmiş olduğunu' yazdığı için Tarik
gazetesi hakkında soruşturma, Başkitâbet'ten gelen yazı üzerine baş-
latılmıştır. (9)

Fatih civarında meyhaneler bulunup bir takım
ahvali na-merzia vuku bulduğunu' Vakit ve Tercümanı Hakikat'ın yazma-
sı üzerine, yine Yıldız'dan gönderilen emirle soruşturma açılmış-
tır. (10)

DIŞ VE İÇ POLİTİKA : 1884'de İtalya'nın Kızıl-
deniz'de Musavva'ya asker çıkarıp zaptetmesi olayı İtalyan ajansı
Stefani tarafından 'hiç bir dirençle karşılanılmadı' kaydıyla veril-
miş ve yerli gazetelerde de yer almıştı. Bunun üzerine, gazetelerin
münasebetsiz ve zararlı yayınları hakkında Bâbiâli'nin otoritesini
kullanması için irade sadır olmuş ve 'Bahri Ahmer bahsinden ve po-
litika neşrinden vazgeçmeleri hususu gazetelere tebliğ olunmuştur. (11)

Girit hakkında Yunanlıların kötü niyetinin
ortaya konması (12) ve Adıvutların bağımsız idare kurması için Filibe'de yayın yapan
Gayret gazetesinin izlenmesi hakkında da irade çıkmıştır. (13) Times
ve saire bazı İngiliz gazetelerinin 'bedhahane ve gayri lââyık' yayın-
ları konusunda muhabirinin Matbuat Dairesi'ne celbiyle tekzip etti-
rilmesi isteği de saraydan çıkmaktadır. (14)

KAPATMA VE YENİDEN YAYIN : Yıldız'dan gelen
emir üzerine kapatılan gazete sayısı pek çoktur. Bunların yeniden
yayına girmesi de ancak aynı makamdan ~~görevlendirilerek~~ verilecek izne
bağlıydı. Dardını aktarabilecek aracı makamı bulabilen yayınlar bu
izni hızla sağlayabiliyorlardı. Bu ilişkisi olmayan, hele taşradaki
gazeteler için baktırıcı bir ~~ya~~ resmi yazışma süreci başlıyordu.
Yeniden ~~çıkarmak~~ için 'nizamname değişikliği sebebiyle tekrar ruhsat
almak zorunda bırakılan' gazetelerden de - İrade-i Seniye aranması,
Yıldız'ın 'tek merci' niteliğini güçlendiriyordu. Muallim Naci bile
Mecmus-i Muallim isimli eğitici, edebi, kültürel yayını için aynı
müameleye tabiydi. (15)

Bu konuda ilgi çekiçi bir örnek İstanbul'un
ünlü Farsça gazetesi Ahter'de görülüyor. 4. Ağustos. 1896'da gazete
emir ve nizamla uymadığı için süresiz kapatılmıştır. Yazarı 1897
yazında, Hurşid adında yeni bir yayın için başvurur, (16) Zaptiye Nezare-

tince yapılan soruşturma sonunda yasalara aykırı bir durumu olmadığı saptanır. Ayrıca kendisinden Hükümeti Seniye'den hiçbir maddi talepte bulunmayacağı hakkında garanti senedi alınır. Bütün evrak, Dahiliye Nezaretinden Sadarete oradan da Yıldız'a gelir. Fakat cevap çıkmaz. İlgilinin başvurusu üzerine Sadaret 26.Nisan.1898'de başvurunun akibetini sorar. Yine cevap gelmez. Hemen aynı tarihte güzetenin sahibi de aynı muameleleri tamamlayıp doğrudan Ahter'i çıkarmak için başvurur, buna da cevap gelmez. ⁽¹⁷⁾ Açıkçası nizamnameye uygun muameleler birer formalitedir, karar sultandan çıkacaktır.

Ülkenin her yanından matbaa açma talepleri de bütün evrak tamamlandıktan sonra irade-i seniye için Yıldız'a arz olunmaktadır.

GAZETELERE TAHSİSAT VERİLMESİ : İç ve dış basın Yıldız'la ilişkisinde ~~en önemli yer tutan, bu konuda~~ kamuoyuna yansımamla birlikte en önemli yer tutan bu konudur. Reklâm ve ilân geliri nerdeyse sıfır düzeyinde olan yerli gazeteler ayakta durabilmek için sultanın lütfunu bekliyorlardı. Yeni çıkan gazetelerden hükümetten hiçbir maddi talepte bulunmayacağı konusunda bir senet alınması ; zorunluğunun hissedilmesi, bu isteğin ne derece yaygın olduğunu kanıtlıyor. Tarik gazetesi ile ilgili bir belge bu konunun nasıl işlediğini göstermek açısından ilginçtir:

'Tarik gazetesi sahibi imtiyazı saadetlu Filip Efendi hazretleri gazetesinin her ay 6000 kuruş açığı olduğu cihetle tatili neşrine mecbur olduğundan ve sair gazetelerin de tarafı devletten muavenet edilmekte olduğundan bahisle atabe-i ülyayı mülkânelerinden istizan etmekte olmasına ve cülusu hümayûn meyamini makrûn cenabı padişahi ruzu firuzundan beri hüsnü ifayı hizmet eylemiş olan mezkûr gazetenin böyle bir sebepten dolayı dâçarı tatil olması münasib olmayacağı cihetle mezkûr gazetenin idaresini temin edecek surette münasib mikdar tahsisi hakkında şeref müteallik buyurulan tezkere-i hususiye-i devletleşiyle teblig olunan emrû fermanı hümayûn hazreti hilâfetpenahileri mantukı celiline tevfikân matbuat tahsisatına ve bûdçeye zamimeten mezkûr gazeteye şehri 3000 kuruş tahsisi hakkında her ne veçhile irade-i seniye-i cenabı şehriyarî şerefsünah buyurulursa...' ⁽¹⁸⁾

Yarı resmi Fransızca La Turquie gazetesinin yeniden yayını gündeme geldiğinde de mukavele taslağı padişahın onayına sunulmuştur. ⁽¹⁹⁾

Tahsisat koparma yarışında yabancı gazete ve gazetecilerin de hiç geride kalmadıkları görülüyor. Mısır'daki Nil ve Fellah, ⁽²⁰⁾ Paris'in Debat, ve Orient gazeteleri, ⁽²¹⁾ İstanbul'daki Reuters ve Havas ajansları muhabirleri hep belgelerde görülüyor.

1913

1913

Sadaretle Başkitabet arasındaki
1894 yılına ait bir yazışma hem içerdiği tahsi-
sat alan gazeteler listesi, hem de verdikleri hizmetin değerlendir-
mesini Yıldız'a bıraktığı için önem taşıyor. (23)

"Matbuatı ecnebiye idaresinin muhassessatı meyanın-
da makalâtı reddiye ve saire masarifine karşılık olmadığından bunun
için muvazeneye 200 bin kuruşun idhali hakkında dahiliye nezareti
celilesinin tezkeresi ledelarz birçok ecnebi gazetelerine tahsisat
verilmekte olduğu halde bunlardan bir takımının yine devleti âliye
aleyhinde neşriyate devam etmekte oldukları görülmekte olduğundan
ve yeniden bir masraf ihtiyarına ise bütcenin müsaadesi olmadığın-
dan bazı gazetelere beyhude verilmekte olan akçadan tasarruf edile-
rek işbu masrafa karşılık bulunmak üzere evvel emirde dahili ve ha-
rici kangı gazetelere ne miktarda para verilmekte olduğunu mübeyyin
bir defterin arzı atabei âliye kılınması hakkında şerefsadır olan
irade-i seniye-i cenabı hişâfetpenahi nezareti müşarünileyheya bit-
tebliğ dahili ve harici gazetelerde gerek kari'en ve gerek hariciye
tahsisatından naklen dahiliye veznesinden verilmekte olan mahsusat
şehriyenin mikdarını hâvi tanzim ettirilen puslanın ve tahsisatı
hariciye nezareti celilesi bütcesine dahil bulunan ecnebi gazeteleri
ne verilmekte olan meblagın mekâdir ve müfredatı arzı huzuru âli
bulunan defterde münderic (olmakla) ...üçyüz on senesi bütcesine
yüzbin kuruşun ilavesi lüzumuna dair vârid olan tezkere arz ve tak-
dim..."

Listede ismi geçen gazeteler ve aylık tahsisat-
ları şöyledir: (Kuruş olarak)

İstanbul'da ödenenler:

Sabah 3000, Servet 1000, Serveti Fünûn 3240,
Saadet 3000, İstanbul 2000, Emakin el sıhha 2000, Badeker risalesi
2000, Manzumei Efkar 1500, Osmanischer Post 2000, Punç 500, Ceride-i
Şarkıye 500, Resimli Gazete 500, Moniteur Oriental 5633, Levant He-
rald 8333, Korrespondenz 300, Agence Havas 2166,

Paris'te ödenenler

....Diplomatique 2166, Orient 866,

Peşte'de ödenen

Revue de l'Orient 1300

Berlin sefaretince ödenen

Alman gazeteleri hafiye memuru 1650

Görüldüğü gibi basınla ilgili bütün ~~44~~ yerli ve yabancı kadrolar son kararın sultandan çıkacağını bilmektedirler. Yurt içindeki gazeteci, yazar kadrolarının çoğunlukla memur olması da onlarmiktidara yani sultana (ki Abdülhamid'in icrayı Bâbiâli'den Yıldız'a taşımış olduğunu hepsi bilmektedir) boyun eğmelerini kolaylaştırıyordu. İzlenen politikada, yukarda belirttiğimiz gibi, memur ve bendeğânın özel korunmaya alınmış olması da bu itaatı daha gönüllü hale getiriyordu.

Yasaklama yaptığı için matbuat, dahiliye ya da gümrük memurlarından hiç biri cezalandırılmamış olduğu halde, muzır¹ı saptayamamak yüzünden başı belâya girmiş çok görevli vardı. Hukuk Devleti anlayışının eksikliğini kanıtlayan bu durumda, sorumluları en rahatlatan çözüm daima kendini tehlikeye atmayan yolu seçmek olmuştur: yasaklamak. Ülkenin çeşitli yerlerindeki farklı yorumlamalarla, görevli kadroların sık sık değişmesinden doğan çelişkili uygulamalar, Yıldız'ın doğrudan rolü bulunmasa da, bu merkezin ağırlığının bilinmesi sebebiyle, hep sultana mal edilmiştir.

Burada, "sorumluluğu Yıldız'a yıkma gayretleri sultana rağmen mi belirmiştir" türü bir sual akla geliyor. Yani, İst. taabul ve taşra bürokrasisi oluşan basın rejimine ve uygulamalarına hep evet mi demiştir?... 1878 yılının ~~10~~ günlerinde Matbuat Dairesince hazırlanıp Başkitabete ulaştırılan bir raporda, basın hizmetlerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği ve ~~bu~~ dairenin bağlanması gereken nizamname belirtilmiştir. Tezkerenin metnini aynen aktarıyoruz: (24)

'Malûm olduğu üzere (...) her devlette matbuat idareleri gayetle muntazam ve kâffei matbuatı dahiliye ve hariciyeyi muayene ile hulâsalarını mensup olduğu makâmı Şliye bi'ttakdim alacağı emr üzerine icabını icra etmek vazifesile mükellef olub bahusus Avusturya devletinde idare-i matbuat gazetelerin hulâsa-i mündericatını tâ makâmı imparatoriye kadar takdim etmek ve gazetelerde görülen makalât ve mündericat kâzibeyi tashih eylemek gibi vezai fi haiz olduğu halde idare-i matbuatı osmaniye memaliki mahrusa-i şahanede ve diyarı ecnebiyede çıkan evrakı havadisın hukuku seniyyeyi muhil olarak makalât mündericatının takbih ve tekzibi ve hayırhahl devlet olan gazetelere mükâfat tayini ve bu arada bulunan ecnebi gazeteleri muhabirlerinin mensup oldukları gazetelere gönderdikleri mekâtibi muzırrayı makâmı Şliye takdim ile müellifleri ~~hakkında~~ haklarında

muamelâti müessire icrası gibi vezâifile mükellef olmadığından umuru memuresi Dersaadet'te bulunan bir kaç gazeteye ilân varakaları irsal etmek ve şan-ü maalinişan saltanata münafi harekette bulunan Osmanlı gazetelerini tatil ve ilga eylemek misillü şeylere maksûr ve münhasır kalmakda ve idare-i matbuatın karar ve takriri olmaksızın burada ve memâliki ecnebiyede bazı gazetelere ianatı nakâiye atşyâ-i hususiyeden imaret olarak yalnız mutileri haklarında calibi medh ve sena olduğundan bu hâlin neticesi olmak üzere bilhusus naili mükâfat olan ecnebi gazetelerinde sairlerinden ziyade icraatı seniye hakkında günagün itirazat manzûru nazarı istigrah ve hayret olmakda bulunmuş olmakla zatı Şli-i Şsıfanelerinin dahi liye nezareti celilesini teşrifi devletlerinde bu halâtı nâ-fercâm ve matbuat idaresinin bulunduğu ahvali ~~ahvali~~ bî-intizam calibi nazarı dikkat cenabı dâverileri olarak gerek idare-i matbuatın yeniden tanzimi ve gerek burada ve memaliki ecnebiyede çıkan gazetelerin devleti Şliyeye dair olan münderecatının rabıta-i kaviye tahtına idhali zımında icab eden tedabirin arz ve beyanı emrû ferman buyurulmuş olduğundan olbabda tanzim olunan nizamname lâyihası leffen pişgâhı Şli-i Şsıfanelerine takdim kılındı. mezkûr nizamname lâyihasının birinci faslı matbuat idaresinin muayeneyi matbuat ve umuru Şdiye-i matbuat namlarıyla iki kaleme taksimiyle ikixkâimnaxkaxsiniyâ râs idaresinde bulunacak müdiri umuminin gerek burada çıkan gazetelerin nik ü bed mündericatından ve gerek Avrupa'da neşr olunan gazetelerin hükümeti seniyeye dair olan havadis ve işsatinın tashihatından mes'ul olmasına ve maiyyet memurlarınının tşyini vezâif mahsusasına dair olub ikinci faslı dahi matbuat idaresinin evrakı havadis hakkında olan vezâifini şâmil olarak bundan böyle gerek burada ve gerek memaliki ecnebiyede neşr olunan evrakı havadisın hükümeti seniye eleyhinde itlakı lisan itmemeleri için ittihazı lâzım gelen tedabiri mutazammındır. nezdî saltanatı seniyede bulunan düveli mütehabbe sefaretlerinde birer mütercimi mahsus mevcut olduğundan dersaadet'de elsine-i müte-nevvia üzere çıkan gazetelerin müdericatı lâzimesini ledeltercüme evvel emirde sefire irâe ve badehu devletleri canibine irsal ve itada bulunduğu misillü düveli mütehabbe nezdinde bulunan sefarâtı seniye serkâtiplerinden lisan aşına bir zat orada çıkan gazetelerin mündericatını muayene ile parçalarını bâ-lâyiha idare-i matbuata irsal etmeğe memur olacağından her sefaretde lisanı memlekete vakıf ve ahvali siyasiye-i Şliyi ârif birer serkâtibi bulunması lâzımeden bulunmuş ve devleti Şliyye leyhinde hayrhahane makâlat ve makâtib derci ile müd-

deti medide hüsnü hizmetleri sebkat idenlere nakden veyahud ahir suretle icrası münasib olan mükâfatı bâ taksir ~~makamı~~ Şliye arz ve iş'ar ile alacağı emr üzerine icabını icraya münhasıran matbuat idaresi memur olub devâiri Şliyeden hiç biri daire-i idare-i matbuatın taksiri olmaksızın hiç bir gazeteye iâneyi nakdiye ve mükâfat itasına mezun olamayacağına ve memaliki Osmaniyede çıkan evrakı havadise verilen iânati nakdiye-i şehriye dahi münhasıran matbuat idaresinin karar ve taksiri üzerine tahsis ve ita olunub hiç bir daire-i iâne-i nakdiye namıyla ya bir defa veyahud şehri hiç bir gazeteye akçe ita idemeyeceğine dair nizamname-i mezkûre bazı kuyud ve şurut darc olunmuş ve nizamname-i mazburun hâvi olduğu tedabir bu âne kadar vuku bulan ahvali nârevanın men'i devamına kâfi gibi mütalaa kılınmış olmagın olababda ve her halde emrû ferman..."

Görüyoruz ki Matbuat Dairesi yetkisizliğinden şikâyetçidir. Yetki alanı, İstanbul'daki bir kaç gazeteye ilân varakalarını ulaştırmaktan ve zararlı yayın yapan 'Osmanlı gazetelerini' kapatmaktan ileri gidememektedir. Bunların affı ve yeniden yayını bile yetkilerinin dışındadır. Dairenin kapattığı bir yayını üst bir makam (Hele çok kez olduğu gibi saray) bir kez affedince, o makamın otoritesi tabii kalmaz.

Matbuat Dairesi bir de lehde yazı yazdırmak için yapılan para dağıtımının başıboşluğundan şikâyetçidir. Her makam sadece kendini öven yazılar yazdırmak için içerde ve dışarda ödeme yapmakta ama bunu alanlar devleti eleştirmekten hiç geri kalmamaktadırlar. Raporda önerilen, gününün şartları içinde bir hayli ütöpik görünen, çözüm şudur : Bütün iç ve dış yayınları izleyip ödül ve ceza sistemini tek başına yürütecek bir Müdürü Umumilik kurulması. Tabii bu da daha üstündeki ~~Mâ~~ siyasi karar/^{bi} yetkili/makama bağlı olacaktı. Hattâ Avusturya örneğine bakılarak, dairenin hükümdara ulaşacak bir nitelikte olması bile bahis konusudur.

Bu raporun üzerinden geçen 30 yıllık sürede Abdülhamid'in Matbuat Dairesinde çeşitli düzenlemelere gidildiği, hariciye ve dahiliye nezaretlerinde ayrı şubeler kurulduğu, bazan birleştirildikleri görülmüştür. Ancak hiç bir zaman raporda istendiği gibi tam yetkili kılındığı olmamıştır. Aksine yetkisizliğini pekiştirecek uygulamaların eskisi gibi devam ettiği farkediliyor. Örneğin, özel bir kültür ve bilgi temeli gerektiren sansür memurlarının yeterli kalitede olmadığı anlaşılabilir. (25)

Raporun temel isteğini yerine getirmeyen Abdülhamid'in, buna gerekçe olarak ileri sürülmüş olan davranışı dikkatle kaydettiği ve bunu kendi lehine işleyecek bir mekanizmaya dönüştürmeyi başardığını görüyoruz. Bazı makamların kendi başlarına para ödeyip şahsî reklâm yaptırma uygulamasını durdurmuş, bütün harcamaları Yıldız'ın kontrolüne alıp sadece kendi reklâmının yapılması alışkanlığını yerleştirmiştir.

Kuşkusuz ki hükümdar, devlet başkanı o devletin simgesidir, onu temsil eden varlıktır. Ancak devlet sadece onunla var sayılırsa, o zaman toplumun iyi kadar kötü ve eksik yanları da ona mal edilmek zorunluğu doğar. Abdülhamid toplumdaki sadece iyiyi temsil eden kişi olmak iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Kendisinden önce basını kullanmış olan padişahların (II. Mahmud, Abdülmecid, Abdülaziz, Murad) hiç birinin döneminde rastlanmadık şekilde dışarda ve içerde kişisel övgüsünü yaptırmaya girişmiştir. Doğum ve tahta çıkış günleri, her cuma selamlığı hakkında yazılan övgü yazılarına ne uzunluk, ne de içerik açısından evvelki saltanatlarda rastlanmamıştır. Oysa Osmanlı toplumunda tabii ki işlemeyen, doğru gitmeyen, kötü olan şeyler de vardı. Her şeyi kendisiyle özdeşleştirmesinin sonucu olarak, kötünün sahibi arandığında da onun işaret edilmesi çok tabii oluyordu. Yetki sınırı belli olmayan, aracı memur mekanizmasının, işlemeyen her şeyi ona mal etmesi çok doğaldı.

Burada Abdülhamid'i. . . bu yöntemi izlemeye zorlayan sebepler ve haklılık ya da haksızlık gerekçeleri üzerinde duracak değilim. Şunu kabul ediyoruz ki, ülkenin . . . ^{bir}üçra köşesinde bir matbaa açılması gibi basit bir olayı dahi, garanti senetlerine, iyi hâl zabıtlarına, hattâ başvuranın mensup olduğu cemaatin kefaletine rağmen, eranın yetkilisine, valisine bırakmayıp, devlet için hayati nitelikte binlerce olay varken, padişahın kendisi karara bağlamak isterse, o rejime ister istemez, bir sistemin ismi değil, o hükümdarın ismi verilir! Dış politika ya da eğitimin sonuçlarını nasıl Sultan Abdülhamid'e mal ediyorsak, baskını da ona mal etmek zorundayız.

N O T L A R

- 1) Ciota, Donald J., 'Ottoman censorship in Lebanon and Syria 1876-1908', International Journal of Middle Eastern Studies, 10(1979), s.167-186
- 2) Koçoğlu, Orhan, 'II. Abdülhamit Sansürü', Tarih ve Toplum no.38 (Şubat 1987), s. 14-18 ; yasaklarla ilgili olarak Ali Birinci'nin 'Matbuat yasakları ve yasaklar penceresinden tarihe', Dergisi, no. 20, Ekim 1991, s.12-13
- 3) BA/Y-A-RES-79/16, 11.Zilhicce.1313 (1896)
- 4) BA/Y-A-HUS-175/96, 22.Safer.1301 (1883)
- 5) BA/Y-A-HUS-172/19, 23.Muharrem.1300 (1882)
- 6) BA/Y-A-HUS-168/48, 30.Şevval.1298 (1881)
- 7) BA/Y-A-HUS-163/63, 11.Safer.1297 (1880)
- 8) BA/Y-A-HUS-159/88, 20.Zilkade.1295 (1878)
- 9) BA/Y-A-HUS-180/129, 29.Rebiyülahir.1302 (1885)
- 10) BA/Y-A-HUS-176/10, 4.Rebiyülevvel.1301 (1883)
- 11) BA/Y-A-HUS-180/120 ve 126, 28.Rebiyülahir.1302 (1885)
- 12) BA/Y-A-RES-49/19, 4.Safer.1307 (1889)
- 13) BA/Y-A-RES-79/17, 12.Zilkade.1313 (1896)
- 14) BA/Y-A-RES-78/37 , 27.Ramazan.1313 (1896)
- 15) BA/Y-A-RES-53/11, 2.Cemaziyelevvel.1308 (1890)
- 16) BA/Y-A-RES-92/60, 5.Zilhicce.1315 (1898)
- 17) BA/Y-A-RES-93/12, 5.Zilhicce.1315 (1898)
- 18) BA/Y-A-RES-68/62, 28.Cemaziyelahir.1311 (1894)
- 19) BA/Y-A-RES-57/16, 24.Cemaziyelevvel.1309 (1891)
- 20) BA/Y-A-RES-74/53, 29.Şaban.1312 (1896)
- 21) BA/Y-A-RES-74/26, 2.Şaban.1312 (1895)
- 22) BA/Y-A-RES-74/64, 2.Cemaziyelevvel.1307 (1889)
- 23) BA-Y-A-RES-71/29, 2.Safer.1312 (1894)
- 24) BA-Y-A-RES-2/2, 3.Muharrem.1296 (1878)
- 25) Farsça sansür memuru 400 kuruş alıyor (Y-A-RES/49/3; Selanik'te beş dilde (Türkçe, İtalyanca, Musevice, Rumca, Bulgarca) sansürün maarif tercümanınca yapılacağı bildiriliyor, anlaşıldığına göre ek görev (Y-A-RES-79/78; Arapça görevlisinden biri 2000, diğeri 700 kuruş alıyor (Y-A-RES-83/10); Yeni Matbuat nizamnamesi mucbince teftiş yapacak memurlar aylığı 250 kuruş, evrak memuru 1 kuruş (Y-A-RES-75/8)

1

16

SULTAN ABDÜLHAMİD ZAMANINDA BASIN
VE BASIN HAREKETLERİNE BAKIŞ

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26.2633

Muayyen bir devre ait bir konunun üzerinde durukken, bu devrin evvelindeki zamana bir göz atmak zarureti vardır. Bu itibar ile basın tarihimize, Sultan Abdülhamid devrine gelmeden evvelki durumuna kısaca temas etmek gerekiyor.

Basın sözü edildiğinde, bu mevzu ile ifadesini bulan her nesneyi, ancak matbaa aracılığı ile elde edilebildiğinden, "Basın ve Matbaa" adeta yapışık kardeşler gibi tek bir varlık halinde önümüze çıkar.

Basını meydana getiren matbaa, 1450 lerde icat edilmiş, bizde ise icadından 270 sene sonra, Türkçe dili için 1727 de kullanılmaya başlanmıştır.

Bugün "gazete" dediğimiz, aynı isim altında, 1635 te Fransa'da ortaya çıkarılmıştır. Bizde, ilk Türkçe gazete, bu tarihten 194 sene sonra, Mısır da "Vekayi - i - Mısriyye" ismi ile, 1829 da, "Takvim - i - Vakayi" olarak da, 1831 de İstanbul da çıkarılmıştır.

Matbaayı, icadından 270 sene sonra dilimizde baskı yapmak için kullanmaya başlayabilmemiz ve onun sayesinde meydana gelebilen gazetenin de, bize taklit olunmasını gecikmiştir.

Halbuki, ecdadımız Osmanlılar, matbaayı, sadece duymuş ve görmüş değil, icadının daha ellinci yılında, İstanbul ve Selanik te kurulup işletilmesine müsaade etmişlerdir. Bundan 500 yıl evvel, İspanya Kralı Ferdinand ve Kraliçesi Isabel, Endülüs Devletini yok ettikten sonra, İspanya topraklarında yaşayan Musevilerden, tanassur etmeyi reddedenleri, diri diri yakmaya başladıkları öğrenilince, II. Sultan Bayezid, yelkenlilerini gönderip beşyüzbin yahudiyi devletine alıp, Selanik ve İstanbul a yerleştirmişti. Bunlar bera

Bunların, beraberlerinde getirdikleri matbaalarını kurup, kitap basmalarına da izin vermişti.

1550 yıllarına kadar İstanbul da on, Selanik te yedi Yahudi matbaası faaliyette idi. Bunlar, İbranice ve İspanyolca basıldıkları eserlerin iç kapağında "II. Sultan Bayezit Han ın gölgesinde basılmıştır" ibaresini, daima koymuşlardır.

Yine, Ecdadımızın "gazete" ile ilk temasları, II. Viyana Muharasası boyunca 1683 te olmuştur. Temmuz ortasından Eylül ortasına kadar iki ay süren kuşatma boyunca, Avusturyalılar "Uçan Sahife" (Flug Schrift) ismini verdikleri günlük çarpışmalar ve kuşatma haberlerini sunan, gravürler ile süslü, gazete çıkarmışlardır (1).

17. Yüzyıl sonuna kadar, her hususta ve her alanda, o devir dünyasının teknik sahada da en ileri devleti iken, biz yerimizde saymaya başladığımız zamanlarda, Batı aleminin, evvela bize yetişmesi, sonra da geçmesini, dinimiz hakkında gerçek hiçbir bilgiye sahip olmayan bir takım aydın geçinen cahil Bedbahtlar, Batının başarısını Hristiyan oluşlarına atf etmeye kadar vardılar ve hala da varan biçareler mevcut.

Bu cahil bedbahtların indinde, İslamiyet, ilerlemeye yeniliğe engel bir dindir! Bu bedbahtlar, 15. Yüzyıl Avrupasının birçok şehrine mutlak hakim bulunan ruhbanın: "İncâle muhaliftir." diyerek şehirlerine matbaayı sokmaz iken, biz Türklerin, 1492 de, diğer bir dine sahip, yabancı insanların, yeni bir icat ile "işletme yeri" açmalarına, yabancı dil ve dine ait kitap basmalarına müsaade etmiş bulunmamızı, görmezlikten gelirler. Bununla da yetinmezler ve : "Din uleması" memlekete matbaayı sokmadı, makine ile kitap basılmaz dedi, bu yüzden Türk halkı cahil kaldı" ! diyerek hezeyanlarda bulunurlar.

Maalesef, aynı hatalı sözleri eski bir devlet başka-

nımızın ağzından, 1980 li yılların başlarında, hem de TV ekranlarından dinlemiş ve üzülmüştük!

Bu üzücü konuyu kapatmadan bir gerçeği hatırlatalım:

Matbaanın ~~matbaasının~~ Türkçe baskıda geç kullanılabilmesinin sebebi, 18. Yüzyıl sonlarına kadar, matbaa tekniğinin son derece iptidai oluşu, bu yüzden de bizim eski harflerimiz yani Arap harfleri ile, bu iptidai tekniğin istenen neticeyi verememesindedir.

18. Yüzyılın sonlarına kadar, baskı makinesi denilen alet, bugünkü gazetelerin yarı sahifesi ebadında büyük bir mengene den ibarettir. Latin, Kiril ve İbrani harfleri teker teker harflerden yan yana gelmeleri ile kelime oluşturlar. Bunların yan yana getirilmeleri ile meydana çıkarılan satırlar sahife haline getirilir mengeneye konur, üzerleri mürekkeplenir, üstüne bir tabaka kağıt serilir, mengene sıkıştırılır. Mürekkeplenmiş harflerin izi kağıda çkmış, baskı meydana gelmiştir. Bu işleme baskı denmesinin sebebi de mengene ile üzerine bastırılması dolayısı ile dir.

İbrahim Müteferrika nın 1727 de açtığı yerin ismini "Matbaa" denmesinin sebebi Arapça **ṭ** tab - Baskı" kelimesinden oluşan ve "basan" anlamına taşımastandır.

Bu yolda elde edilen İbrahim Müteferrika baskıları çirkin ve kabadır. Merak edenler, Süleymaniye Kütüphanesinde, Müteferrika baskılarına bir göz atmalarını ve sahifelerin yüzünün parmakları ile okşar gibi dokunmalarını tavsiye ederiz. Sahife yüzünde arka sahifedeki yazıların, mengenenin baskısı neticesi, meydana getirdikleri pütürleri hissedeceklerdir. Halbuki, o yıllarda mührelenmiş kağıtlar üzerine, hattatların yazma kitapları, üstelik de basma kitap fiyatına bulunduğundan, Müteferrika baskıları rağbet görmemiş, matbaa otuz kadar eser basıp, faaliyetini tatil etmiştir.

4
Üstelik, herbir eser, 500 adetten ibaret basıldığı halde baskılarının ikiyüz yıl sonra 1930 lu senelerde, sahaflarda ehven fiatlarda bulunurlar idi.

Temas ettiğimiz bu gerçekleri bir de bir ecnebi ağzından dinleyelim.

Alman yazar Gersten Niebuhr, 1772 de yazdığı "Arabistan görünümüleri" (Beschreibung von Arabien) eserinde, gerçeği teferruati ile anlatır ve ilave eder. "Osmanlı din adamlarının ve ulemanın matbaaya karşı geldikleri yalanını batılilar uydurmuştur. Bugünkü matbaa tekniği gelişmedikçe, Arap harfli memleketlerde, baskı ile kitap tutunamas. Nitekim İstanbul da, İbrahim Efendi nin matbaası da rağbetsizlikten kapanmıştır "(Sahife 216)". Din Ulemasının ve görevlilerin matbaaya hiçbir zaman karşı gelmemiş olduklarını isbat eden bir belge daha vardır. Rahmetli Seyfeddin Özege nin 5 cildlik "Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu" nu inceleyin. Matbaa denilen aletler henüz birer mengene ve bir iki kasa yazıdan ibaret olduğu devirlerde, pek çok imam, hafız ve hacının, evlerinde bu ilkel matbaalar ile kitap bastıklarını görmüş olursunuz. Eğer, din uleması ve din adamlarımız matbaaya karşı gelecek taassubta cahil insanlar olsa idiler, hiçbirinin evinde matbaa açılmaz idi.

Konuya giriş kısmını burada keserek, Sultan Abdülhamid devrinde basını ele alalım. Ancak, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bir devrin basını hakkında veya siyasi hayatı, ekonomisi, sanayii gibi diğer herhangi bir konusu tetkik edileceği zaman, ele alınan devrin, bu konularda ne tevarüs ettiğini tesbit şarttır.

Bugüne kadar, maalesef hala, "Osmanlı Basını Tarihi" yazılmış değildir! Bizim "Basın Tarihi" denilen eserlerimiz, sadece "Osmanlı Devletinin Türkçe Basınının Tarihi" dir. Bu kabil eserleri kaleme alanların da, pekçoğu, ilk Türkçe gazetenin, "Takvim - i Vakayı" değil, "Vekai - i - Misriyye" olduğunun farkında bile değillerdir

hukuki bir nizam vermek ancak 1857 de akıl edilmiş ve "Matbaalar Zemamesi" çıkarılmıştır (15.2.1857). Sonra bu nizamname, 1864 te yerini "Matbuat Nizamnamesi"ne bırakmıştır. ~~XXXXXXXXXXXX~~ Keçeci-zade Fuat Paşa nın sadrazamlığı sırasında, III, Napolyon un kanun-larından aynen kopya ederek çıkardığı bu nizamname 1909 a kadar kul-lanılmıştır.

Gazetelere dair kanun ise, ancak 1867 de çıkarılmıştır. Bu Ali Paşa nın sadrazamlığı sırasında çıkardığı "Kararname - i Ali-dir" (27.3.1867). Bu ikisinin dışında gene Fuat Paşa, 1858 tarihli ceza kanununa gazetelere ve yayınlara dair üç madde ilave etmiştir. 138. ,189. ve 213. maddeler. Bunların ilki saltanat, hükümet rica-li ve azınlıkların milliyetleri aleyhine neşriyatı, ikincisi umumî edep dışı yayınlar, üçüncüsü şahıslar aleyhine yapılabilecek asıl-sız iddia yayınından ibaret idi.

Sultan Abdülhamid tahta çıktığında matbaacıları^a, yayın-cıları^a ve gazetecilerin ~~kararında~~ ^{karşı olan} sadece "Matbuat Nizamnamesi", X "Kararname , i Ali" ve ceza kanununun bu üç maddesinden ^{hükümlerine} ibaret idi. ^{seyretir}

Her ne kadar sadrazam Ali Paşa nın "Kararname - i Ali" nin muvakkat olduğunu ilan etmiş ise de, o devirlerin Türkiyesinde de aynen günümüzde olduğu gibi muvakkat (geçici) denilen herşey da-imi (devamlı)^olduğundan, 1867 de ilan olunan geçici kararname 1909 da ikinci Meşrutiyet e kadar mer'iyette kalmıştır. Keza, Fuat ~~Paşa~~ Paşa nın 1857 "Matbuat Nizamnamesi" de hükmünü sürdürmüştür.

Akabinde seçimler yapılmış ve ilk meclisi mebusan ve meclisi ayan açılmıştı (19.3.1876.)

Mithat Paşa, Kanuni Esasiyi hazırlatırken bir yandanda "Matbuat Kanunu" (b (basın kanunu) tasarısı hazırlatıyordu. Tasarı meclise sunuldu (21.4.1867) mecliste ve ayanda müzakere ve kabul edildi (14.5.1867). Kanunun meriyet girmesi için hükümlerin tasdikine sunuldu ancak Abdulhamit tasdik etmedi . Bu kanun Sultan Abdulaziz devrinin matbalar ve matbuat (basın) hakkında çıkarılmış Nizamnameleri ve Ali Kararnamelerinin yerini alacak idi. Meriyete giremeyen bu önemli kanun taslağının en mühim ahkamları:

- 1- Gazete ve dergi çıkarmak ruhsata tabidir. Hükümetde 15 gün içinde müsbet menfi cevap vermeye mecburdur.
 - 2- Saltanat aleyhine yayın yapanlar ve gazetenin mesullerine 3 yıla kadar hapis cezası verilir gazete kapatılır.
 - 3- Devletin güvenliğini sarsacak kışkırtıcı yayın yapan gazete kapatılır
 - 4- Anayasa ile tesâs edilen nizam aleyhine yayın yapanlara ve gazete mesullerine 1 yıla kadar hapis cezası verilir.
 - 5- Hükümet şahısların haklarında yapılacak yayınlara verilecek cevap cevap tarihinden sonraki ilk veya ikinci sayıda yayılanması mecburidir.
 - 6- Mebuslar mevkutelerin (gazete ve dergilerin) mesul müdürü olamazlar.
- Devri için, makul bir düşünceyle hazırlanmış bu tasarı kanunlaşmayınca, Hükümetin elinde, basına karşı, gereğinde uygulayacağı Sultan Aziz devrinin Nizamnameleri ve Ali kararname hükümleri kalyordu.

Bu Nizamnamelerin ve Ali kararnamelerin önemli ahkamları belirtelim

1857 Matbaalar Nizamnamesi, Matbaa (Basım Evi) açmak için ruhsatname alınması mecburiyeti getirmesinin dışında tek önemli hükmü, basılacak kitap ve risalelerin için ruhsat almak mecburiyetidir. Bunun mahası kitap baskısının mü sansüre tabi kilinmasıdır, Gerekli ruhsat Maarif Vekâletinde kurulan "Maarif Encümeni" tara verilecektir. Vilayetlerde bu görevi valilikler ifa edeceklerdir. Gazete ve dergiler bu kayda tabi değildir..

1864 Matbuat Nizamnamesi, (Basin ve Yayinlar nizamnemesi) idi. Bu nizamname basili her çesit nesneyim kapsamına aldiğindan, gazete ve dergilere de samil bulunuyordu. Bununla gazete ve dergiçikarmak da ruhzata tabi oluyordu. Ancak gazete ve dergiler, yayindan evvel kontrole, yani sansüre tabi ~~amgimim~~ kilinmamisti. Yurt disina memleket aleyhine yayin yapan mevkutenin idhali yasaklaniyordu. Nizamnamenin önemli bir özelliği basin yolu ile **islenebilecek** suçlari teker teker saymasi ve bu suçlara verilecek cezalarim belirtmesi idi.

Suç sayilan hususlara gelince : Devletin i4 güvenliğini bozacak suç islemeğe tesmüvük yazilari yazmak; millî ve genel ahlaka aykiri yayin; Saltanat, Hünkâr ve Nazirlar aleyhine nesriyat; dost Devlet Baskanlarini tezyif; mahkemeleri, resmi meclisleri, resmi heyetleri ,; yabancı ~~stirik~~ elçi ve maslahatguzarlar aleyhine nesriyat; ruhzatsiz gazete ve dergâi yayinlamak, hêkûmet tebliglerini yayinlamamak; Halki tezyif, cevap hakkina uymamak. bu suçların cezalarına iki yil zarfinda üç defa uğrayan yayini ge4ici veya devamli olarak kapamak hükûmetin hakkidir. Bu 2ak gazetelere karsi hükûmetin elindeki en mêmim silahdi.

Ali Pasanin çikardiği Kararname-i Ali, gayet basit ifadelerle, basin hürriyetini ortadan kaldiriyordu. Bu kararname, Devleti küçük düşürenler, hêkûmet icraati aleyhinde bulunanlar, asayis ve istikrari bozucu yayin yapanlar, fasid fikirli nesriyatta bulunanlar, devlete zarar verdiklerinden 2matbuat Nizamnamesi" hêkûmlerine disinda cezalandirilmis mi rilirlar.

her biri ~~ki~~ ayri bir Demokles kilici ~~gimim~~, mahiyetinde bainin ~~kupur~~ ne tepesinde sal,anan bu üç Nizamname ile Kararname, Abdülhamid devrine intikal ederken beraberlerinde bir yiğün da uygulama örnekleri verdiler. Sultan aziz'in onsekiz yillik iktidarinda dan fazla ~~Türk~~ Türkçe ve den fazla muhtelif dillerde azinlik gazete ve dergileri, k geçici veya daimi olarak kapatilmis, gazeteciler ürgünlerde zindanlara y91lan- mislardi.

Bu devirde devamlı kaptılan gazetelerin bir kısmı ile sürgünde zindan cezasına uğratılan bir kaç tanınmış ismi hatırlatalım :
IBRETVM (Namik Kemal'in), HADIKA ve SIRAC gazeteleri ile dergisi (Ebüzziy'nin), BEDER ve DEVİR (Ahmed Midhat Efendinin), MUHBİR (Ali Suavi'nin), HAYAL (Teodor Kasap'in) ~~ve~~ Sürgün ve ~~ve~~ zindan hapsine yollananlardan . Namik Kemal, Ahmed Midhat, Ebüzziya tevfik, Nuri Menâim-
Menapir zade, Agâh Efendi , Ali Suavi

Bir de Abdülaziz'in son ~~günü~~ ~~si~~ saltanat günlerine rastlayan, gülünç olmakla beraber, memleketimizde ilk olmak dolayısıyla iz bırakan, bir "Ali Kararname daha vardır :Bu Sadrazam Mahmud Nedim Pasa tarafından, basına karşı ~~me~~ çıkardığı ~~ve~~ "Sansür hakkında Kararname" dir(11.5.1876). Ancak bir gün uygulanabilen bu kararı çıkardığının ertesi günü istifa mecburiyetinde bırakılan Mahmud Nedim Pasa'nın yerine sedarete getirilen Mütercim Rüşdü Pasa ~~Karar~~nameyi iptal etmekle basını bu beliyeden kurtarmıştır.

Kanun-u Esasi, basın hürriyetini tanıyor ise de, Kanununun 12. maddesi ~~Basın~~ "MATBUAT KANUN DAIRESİNE SERBESTTİR." ~~diyerek~~. dediğinden, Sultan Aziz devrinin Matbaa, Matbuat ~~ikkik~~ ile ilgili üç Nizamname ile Kararname meriçetini koruduğundan, Sultan Abdülhamid iktidarı da, ~~Kanun~~ Kanun-u Esasinin 12. maddesinin hükmüne dayanarak, basına her türlü müdahalede bulunabilirdi.

Meclisin ~~açılışı~~ ~~birinci~~ ~~ayını~~ açılışının birinci ayını ~~henüz~~ dolmuş, halkın ve basının da Mesrutiyetin,, Meclisin ne olduğunu anlamak fırsatı bulamadan, memleket, " 93 Harbi" denilen bir harp felaketile karşılaşmıştır. Rusya Harp ilan etmiş, aynı anda Anadolu ve ~~ve~~ Rumeli topraklarımıza saldırmıştır(24.4.1876).

Ruslara karşı kazanılan ilk zaferlerden sonra, arka arkaya uğrattıkları mağlubiyetler üzerine, halkın hoşnutsuzluğu, hükümet aleyhine dedi kodular, basında da ve Mecliste tenkidler artınca, Sultan Abdülaziz ~~ve~~

(ORFI IDARE" ilan etmist i (20.9.1877).Buna dayanarak, ~~halk~~ hükümet dilediği zaman gazete kapatabilir, gazeteciyi hapse atar, ~~halk~~ sürgüne yollayabilirdi.

Ruslara karsi mağlubiyetlerimiz bozgun halini alip Istanbul bile tehlikeye düşünce, Hünkâr mütareke istemeğe mecbur ~~olunmuşt u~~ (31.1.1878).

Mütareke Edirne'de imzalanmış yurdun her tarafında huzursuzluk artmış, Meclisde azinlik mebuslari bölücü müdahelerini arttırmış,, Sultan Meclisi feshe mecbur olmuşt u (3.2.1878).

Rusya ile yapılacak nihai sulhun ön anlasması Ayastafanos (halen Yesilköy) de imzalanmisti (3.3.1878).

arka arkaya vuran felaketler, bilhassa yerini yurdunu kaybedip Istanbula sığınan balkan muhacirleri ~~halk~~ ni gakeyan haline getirmiş, Bütün mesuliyeti Sultan Abdülhamid'de görür olmuşt u. Rumeli muhacirleri ile yakin iliskisi bulunan, asiri derecede milliyetci ve atesli mizaca sahip gazeteci Ali Suavi Efendi, muhacirlerin ruh haletinden istifade ederek topladı bir grup muhacirle ~~halk~~ çirağan Sarayini basip ~~halk~~ orada ikamete mecbur edilen mahlu Sultan Murad'i tahta geçirip Sultan Abdülhamid'i hal ettirmek emelile harekete geçmiş. baskin akim kalmis Ali Suavi'de öldürülmüşt u. (9.5.1878).Bu vahim hadise Sultan Hamid'i siddet kullanmağa baslatan adim olmuşt u.

Ali Suavi ~~halk~~ baskina tekaddüm eden günlerde Basiret ~~gazetesine~~ gazetesine makaleler yazdığından , bir gün evvel ~~halk~~ de ~~halk~~ niyetini ima eder yazi yayınladığından, Basiret müebbed olarak kapatıldı sahibi Ali Efendi de sürgüne gönderildi.

Sultan hamidin 20 eylul 1877 de ilan ettirdiği Orfi idare Kanunu ile kapattığı ilk gazete BASIRET ,ve aynı kanunla sürgüne yollattığı ilk gazeteci, ~~halk~~ sahibi Ali Efendidir

Jön Türk basinini susturmak idi. Ancak Ahmed Riza Bey, Prens Sabahaddin damad Mahmud Celaleddin gibi dürüst dava adamlarini, bütüncazip teklilere ve verilmek istenen büyük meblaglara rağmen ~~XXXXX~~ susturmağa muvaffak olamamisti. Bu hos olmayan yolun üzecü taraflari da vardi. Bir kisim düzenbazlar ~~XXXXXX~~ Jön Türk diye ortaya çikiyor, Saraydan para koèparip yurda dönüyor, sonra da hafiye guruhuna katiliyorlardi, diger bir kisim sahtekâr da hem Saraydan para alip yayinlarini kesiyor sonra da takma adla yayina devam ediyor, böylece hem Hünkâri hem de jén Tèrkleri aldatiyorlardi. Bunlardan iki taninmis iki ~~kisim~~ verelim Ali Kemal ve Abdullah Cevdet ().

Sultan Abdülmecid zamaninda belirmeğe baslayan azinlik ve Türkçe ~~gazeteler~~ dillerindeki gazeteler ve bilhassa dergiler, Sultan Hamid zamaninda bile masraflarini karsilayabilecek hale gelememislerdi. ()-

Gazete ve dergilerin ilim ve irfana hizmetini hakkile takdir eden Sultan Mecid, Aziz ve Hamid, bunlari ~~XXXXXX~~ yayinlarini sürdürme- bilmeleri için Devlet bütçesinden yardım ve yapilmasi adetini ihdas et- mislerdi. Sultan Abdülhamid bu kaideyi, yardım miktarini arttirarak sür- dürdè. (9. Yardimlar her dildeki Osmanli gazetesibe seyyanen veri- liyordu, ödeme, gazete veya derginin mahiyetine göre Maarif Vekâleti ve Hariciye Vekâleti bütçelerinden oluyordu. Ancak, resimli dergilerin, eyi kâğıt kullanmak kliseyi masraflı edinebilmk () dolayisile, ek yardım ypilmasi gerektiğinden, Sultan bu tediye ~~XXXX~~ "Ceb-i Hüma- yun2 dan (sahsâfi parasi) yapıyordu. ().

Basina yapılan bu yardimin mahiyetini, arastirmadan konuya temas eden bir çok yazarimiz, yardimi "sus payi", "gazeteciye satin alma" olarak gèss yorumlarlar ki hatadir. Zira yardım ayliğı ~~1~~ alan gazete ve dergilerin hiç birine "ayda su kadar ylacaksiniz ama emirlere uymaz-~~x~~ saniz kesilecektir!" yollu tehditde bulunulduğuna dair tek bir belgeye rastlanmadiği gibi çesit çesit basina dair hatiratta da görülmemis- tir. Ayrica bu gazetelerden geçici olarak kapatilanlari yardım aylık- larna ~~xx~~ cezalarini bitirmelerinden sonra daima devam edilmistir.

Her memlekette rejim değisikliği olduğunda, evvelki devrin idarecileri. ileri gelenlerin hakkında akla gelmedik masallar uydurmak, iftiralarda bulunmak her memlekette adettir. Bizde bu sakim adetin en fazla kurbanı olan Sultan Abdülhamid'dir. Deęisiklięin ilk yılları geçtikten sonra, uydurmaların, iftiraların durulması gerekirken, Sultan Hamid hakkında olmadık yalanlar yazılmaya devam olunmaktadır. Hem de bu uydurmaları tekzip eden belgeler herkese açık olduğu halde. Basınla ilgili bir ikisine temas edelim

Sultan Hamid zamanında bir takım kelimelerin, mesela Mesrutiyet, Cumhuriyet, İhtilal, Yıldız, Millet meclisi ve saire gibi sözlerin yazılmalarının yasklandığını iddia eder dururlar. Devrin gazete koleksiyonları her kütüphanede mevcuttur. Açın bakın, bu verdiklerimiz gibi, yasak denen bütün kelimelerin yüzlerle defa bulursunuz (9. Bu gibi uydurma ve iftiraları, araştırmadan tekrarlayanlar, yeni kusaklara yalan yanlış kaynak sunduklarını idrak etmelidirler, Konuyu kapamadan evvel, kuyruklu bir yalan érneęi daha sunalım .

1876 da yayınlanmakta olan HAYAL dergisi vardır. Bu dergi, bir sanaya siki sikiya bağlanmış bir adam /Karagöz] karikatürü koymuş, altına da "Matbuat Kanun Dai Serbesttir!" ibaresini yazmıştır. Bu sayı ile dergi müebbed olarak kapatılmış, sahibi Teodor Kasp mahkemeye verilmiş mahkûm olmuştur. Bu hadiseyi, basınımda isim yapmış bir çok yazar () eserlerinde veya makalelerinde, Kanun-u Esasinin nesri üzerine, ~~kan~~ Kanunun 12. maddesinin "Matbuat, Kanun dairesinde serbestti" hükmü ile alay ettiği için hiddetlenen Sultan Abdülhamidin emriyle derginin toptan kapatıldığını, sahibinin hapse atıldığını yazarlar (). Halbuki HAYAL dergisi söz konusu karikatürü nesrettiği Haziran 1876 tarihli . t . n sayısında Abdülhamid Efendi henüz veliahd'dir. Sultan Murad Hünkârdır. Kanun-u Esasinin daha hazırlanmasına bile başlanmamıştır. Dergi, ~~1864~~ karikatür dolayısıyla değil. 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi hükümlerine göre, arka arkaya yapılan ~~uydurma~~ kanunî uyarılara uymadığı için kapatılmış i sahibi de aynı hükme göre mahkemeye verilmiş, ceza kanunu na göre mahkum

Hukuki bir nizam vermek ancak 1857 de düşünülmüş ve sadece matbalara dair "Matbaalar Nizamnamesi" çıkarılmıştır (15.2.18 1857). Matbaların çoğalmasıyla beraber çeşitli dilde kitap, risale, dergilerde çoğalınca, Keçecizade Fuad Paşa, sedareti sırasında, her türlü basılı nesneye dair "Matbuat Nizamnamesi" (yayınlar nizamnamesi) çıkarmıştır (15.11.1864). Bir yıl sonra, yine Fuad Paşa, 1858 tarihli ceza kanununa, gazete ve yayınlara dair üç madde koymuştur. 138, 189 ve 213 üncü maddeler. Bunların ilki, Saltanat, Hükümet Ricali ve azınlıkların milliyetleri aleyhine neşriyatı, ikincisi, umumi edeb dışı yayınları, üçüncüsü, şahıslar aleyhine asılsız iddia yayınlamını cezalandırmaktan ibaret idi.

Gazetelere dair kanun ise, ancak 1867 de, Kararname olarak çıkarılmıştır. Bu Ali Paşanın sedareti sırasında yayınladığı "Kararname-i Ali"dir (27-3.1867).

Sultan Murad'ın tecennünü dolayısıyla hal edilerek, kendisinin tahta geçirileceğini, Veliht Abdülhamid'e embidren heyet, komisyon gibi "Kanunun Esasi" (Anayasa) hazırlatarak, Meşrutiyet ilan edeceği özünü almıştı.

Sultan Hamit tahta çıktığı sırada memleket huzursuzluk içinde idi. Devlet Ricali, söz sahibi aydınlar, mut lakiyetçi ve meşrutiyetçi olarak ikiye ayrılmışlardı. Rusyanın kıskırtmasıyla bir yıl evvel çıkan Bulgar isyanı bastırılmış olmakla Balkanlarda sukun sağlanamamıştı. Bosna-Hersek'te isyanlar yer yer sürüyordu. Birkaç ay evvel, Devleti tabi Sırp ve karadağ Prenelikleri isyan etmiş topraklarımıza saldırmış, mukabil hareketimizle püskürtülmüşler ve tamamen imhalarını sağlayacak hareket sürüyordu. Diğer taraftan Rusya, Besarapya ya yaptığı askeri yığınakla harp hazırlığı yaptığını açığa vurmuştu.

Hünkar bir taraftan bu gailelerle uğraşırken diğer taraftan verdiği sözü tutarak anayasa ilanı ve meşrutiyet ilanının hazırlıkları sürdürmüş, cülusunun 114 üncü günü, Meşrutiyet, Kanuni Esasiyi ilan etmişti (23.12.1876).